

פתרון הבחינה

ספרות

קיץ תשפ"ב, 2022, שאלון: 8382

מוגש ע"י אורן איזנברג, מורה לספרות בבית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

המשפחה בראי הספרות

יש לענות על שאלה אחת מבין השאלות 1-2.

שאלה מספר 1

קידוש / הספרי

- **המחזה "קידוש" מאת שמואל הספרי מציג משפחה מתפרקת, משפחה שהיחסים בין חבריה הם שדה קרב ובו מאבקי כוח ודיכוי קשים ביותר.** התמונות השונות, מתחילת המחזה (1966) ועד סופו, משקפות את השינויים שהתרחשו במשפחה, את הריקבון שהלך ופשט בה ואת האלימות שנוצרה. התמונות נסובות סביב ציר מרכזי: **הקידוש הוא מוטיב מרכזי באמצעותו מעוצבת חוויית שדה הקרב, מאבקי הכוח והדיכוי.**
- מוטיב הקידוש: במחזה ארבעה טקסים של קידוש שהולכים והופכים יותר ויותר קשים, נטולי משמעות ומלאי בדידות ואלימות. להמחשת ההתדרדרות המשפחתית מתרחש מעבר מטקס ריאלי וממשי (תמונה 2), אל טקסים מגוחכים וטרגיים (תמונת ביניים בין 3 ל-4, תמונה 4) ועד לטקס סוריאליסטי של ממש (תמונה 5). הקידוש הראשון מוצג על הבמה כטקס ממשי. הקידוש השני והשלישי מוצגים בצורה נלעגת והקידוש הרביעי מוצג באופן לא מציאותי ולא הגיוני, משובש לחלוטין. **התדרדרות הטקס הדתי משקפת את פירוק המשפחה ואת הדיכוי שהיא מייצרת.**
- בתמונה השנייה הקונפליקט בין בני המשפחה הופך לחרף ובוטה: יוסי רוצה ללכת לשיבה תיכונית. פנינה רוצה שילך לתיכון רגיל, גם כי היא לא רוצה להיפרד ממנו. הוויכוח בין האם ובנה מתדרדר לקללות. פנינה מאשימה את אריה שהוא בזבזן, צבוע ותועלתן. אריה דורש מפנינה להגיע לקידוש. בתמונה זו מתרחש הקידוש הראשון. פנינה מופיעה בכתונת לילה ונדרשת להחליף בגדים. היא אכן מחליפה את הכותונת, אך לחלוק בית שאין בו הרבה

קדושה. אריה קורא לה: "נבלה". בתוך המתח וההשפלה מתנהל הקידוש כהלכתו בזמן שפנינה מסדרת את השולחן לאוכל. זוהי הצביעות בשיאה: מצד אחד השפלה וגסות ומצד שני הטקס המקודש.

- "שדה הקרב" ממשיך גם אחרי הקידוש.** פנינה אומרת לאריה שהוא "חתיכת אפס", "מתחזה", מאחלת לו "שתשרף", מאשימה אותו שהרעיל את הילד ועוד. אריה מכנה את אשתו "טינופת", "בהמה", "מין הרפת שממנה באת", "רועת חזירים", "נחש ארסי", "מסריחה מטינופת", מאיים עליה "אני אחסל אותך" ועוד. היא מסתערת עליו פיזית, הוא קם ללכת, מצווה עליה לסתום את הפה ומכה בעוצמה על השולחן. התמונה מסתיימת בבכי חסר אונים, בכייה של פנינה הנשארת לבדה.
- בתמונה השלישית השבר המשפחתי מגיע לשיא איום ונורא כשיוסי עוזב את הבית ובני הזוג נשארים לבד: פנינה, בכאב עצום, שואלת למה הוא אפשר לו ללכת אל היחידה הקרבית, "למה חתמת לו גזר דין?". אריה בעלה אינו טורח לענות ומפגין אדישות למצוקתה. הוא ממשיך לזמזם כאילו היא אינה קיימת. היא צורחת ומבקשת תגובה: "אריה, אריה, אני מדברת אליך, אריה!". הוא לא מגיב, מתעלם. היא חוטפת את ניירותיו והוא בתגובה סוטר לה וממשיך להתעלם באדישות אכזרית. היא חוטפת את הניירות וקורעת אותם והוא מכה אותה מכות קשות בהתפרצות של זעם. היא בוכה ויוצאת מהחדר. זוהי סצנה קשה של אלימות משפחתית המאופיינת באכזריות וברשעות מעוררת חלחלה.
- בתמונה הרביעית הנתק בין אריה לפנינה הוא נתק סופי. הוא והיא ממשיכים לגור באותה דירה, אך בחדרים נפרדים בלי לקיים ביניהם כל מגע, פיזי או מילולי. טקס הקידוש מתנהל בנפרד על ידי כל אחד מבני הזוג. שוב חוזר מוטיב הקידוש ומתואר טקס שלם של קידוש אולם בנפרד לגמרי: כל אחד מבצע את החלקים השונים לסירוגין אך בנפרד. טקס הקידוש, האמור לבטא משפחתיות ושותפות, מתבצע בשלמותו אך בנתק מוחלט. הפער בין הטקס המתבצע לבין היחסים האיומים יוצר אירוניה ומשקף את ההיצמדות חסרת המשמעות לטקס היהודי-דתני. יוסי מתקשר מהצבא ומבקש, כנראה, עזרה בהשגת דולרים וויזה, כדי לנסוע לחו"ל. אריה מבקש מהבן שלא יחלל שבת בגלוי. הוא אומר לו שהאם משתבשת קצת, והיא בתורה ממלמלת: "שלא יבוא". כשהשיחה מסתיימת היא גוזרת את פתיל השפופרת ומנתקת באופן סמלי כל קשר עם בנה.
- בתמונה החמישית מתקיים טקס הקידוש האחרון והוא משקף את ההרס המוחלט של המשפחה ואת האבדון שאליו היא צללה. מתברר שיוסי ירד מהארץ (ירידתו של יוסי מהארץ משקפת גל ירידה גדול שהתרחש לאחר מלחמת יום כיפור). אריה מקליט אליו מכתבי שמע שלעולם לא נשלחים. הוא אומר לו שכנראה עוד יעברו שנים עד שהם יפגשו. פנינה אבדה את שפיות דעתה, היא חוזרת לזהות שהייתה לה לפני שניצלה, של איכרה כפריה פולניה. היא עומדת להתאשפז בבית חולים. אריה מכבה את החשמל והרדיו ואת נרות השבת הדולקים. הוא עורך את הקידוש לבדו ובסופו הוא שופך את היין על השולחן הריק. זהו אבדנה המוחלט של הקדושה וחילול מלא של הטקס.
- המחזה מסתיים באובדן מוחלט, שבר שלא ניתן לריפוי, אובדן השפיות והפשטה מוחלטת של משמעות הטקס שאמור לחבר וללכד את המשפחה. פנינה מאושפזת, אריה לבדו שופך את היין ויוסי עזב את הארץ וחש מיאוס ממנה ומהוריו.

והכלה סגרה את הדלת / מטלון

- במרכז היצירה נמצאת מערכת יחסים בין משפחות ובתוך משפחות: משפחת הכלה ("המזרחית") ומשפחת החתן ("האשכנזית"). אירוע מפתיע שמתגלה לקורא כבר בכותרת היצירה, חושף את אופיין האמיתי של המשפחות ומוביל אותן לטלטלה ולשינוי.
- **לקראת סוף היצירה, אחרי ה"משבר" שעברו (ביטול החתונה וניסיונות החילוץ), עוברות הדמויות שינויים ותובנות ונוצר הרושם שהאירוע שינה את הדינמיקה המשפחתית לכזו שתספק עוגן, תמיכה וקרבה גדולה.**
- הכלה (מרגי) ערב חתונתה, נועלת את עצמה בחדר השינה של אימה ומכריזה על ביטול החתונה. צעד זה שלה, שאינו ברור לבני המשפחה (או לקוראים), הופך לחידה שמובילה את בני המשפחה לשני תהליכים עמוקים: הם נאלצים לנסות "לחלץ" את הכלה מהחדר וגם להבין מדוע "הכלה סגרה את הדלת". הם עורכים חשבון נפש עמוק לגבי עצמם ולגבי המשפחה שלהם.
- ניסיונות ה"חילוץ" מהחדר וגם הניסיונות להבין מדוע "הכלה סגרה את הדלת": לאורך היצירה לא ברור למשפחה ולקורא מדוע הכלה סגרה את הדלת, ונעשים ניסיונות חוזרים להוציא אותה מהחדר. ניסיונות אלו משלבים בתוכם סיטואציות שמציגות את המשפחה כמוסד אבסורדי ומגוחך (ניסיונות המזכירים במשהו סרטי בורקס ישראלים), אך בתוכם משולבת אמת טרגית עצובה – סיפורה של נטלי האבודה, אחותה של מרגי. הם חושבים להביא מנעולן שיפרוץ את הדלת, הם מדברים אל ליבה של מרגי, הם מזמינים פסיכיאטרית (ד"ר יוליה) המתמחה בנושא "כלות מתחרטות", מביאים משאית עם סולם של חברת החשמל מהרשות הפלסטינית (ד"ר יוליה עולה בסולם לדבר עם מרגי!), מגיעה משטרה וכל המצב הופך לפארסה אבסורדית משפחתית. **המשפחה מוצגת כשדה קרב (לעיתים קומי) שבו מאבקים ומתחים.**
- מרגי עצמה לא מסבירה מדוע היא ננעלה בחדר. ההסבר היחידי הוא דף נייר ובו גרסה שלה לחלק הראשון מתוך "משירי הבן האובד" של לאה גולדברג. השיר "משירי הבת האובדת" שמרגי כותבת הוא למעשה גרסה נשית של השיר המקורי. בשיר המקורי העצמים השונים (האבן, השיח, ציוני הדרך והעין) פונים אל הבן האובד ומשקפים את עולמו הפנימי, את ההתלבטויות שלו, את הספקות שיש בליבו. ומכאן השיר של מרגי גם הוא מבטא בצורה ברורה את הפחדים, החששות, ההתלבטויות שלה לקראת החתונה והקמת המשפחה.
- הבת האובדת איננה רק דמות בשיר אלא דמות ממשית בעולם של היצירה. למרגי יש (או הייתה) אחות הצעירה ממנה ב 3 שנים, נטלי, והיא ה"בת האובדת" הממשית! לפני עשור נטלי יצאה מבית הספר ומאז נעלמו עקבותיה. זו טרגדיה עצומה! נדיה מסרבת להשלים עם האובדן ומטפחת פולחן שלם – קניית ממתקים מידי יום לנטלי ושמירתם בארגז המצעים. נדיה רואה בשיר שכתבה מרגי "כשיר שכתבה מרגי על אחותה האובדת". הטראומה הזו של אובדן האחות הצעירה השאירה חותם קשה על מרגי, וניתן לראות בקושי שלה להתחתן גם ביטוי לקונפליקט פנימי טראומתי שלא נפתר. **בזמן שעבר המשפחה לא התמודדה עם הטראומה ולא נמצאו בה מרכיבים של עוגן ותמיכה, והקושי הלך וגבר.** גם העובדה שהיא

- מחזיקה בבובה של נטלי ובאמצעותה היא עונה ב"כן" ו"לא" מחזקת את ההזדהות של מרגי עם אחותה האובדת ואת העובדה שהיא לא התגברה על המשבר והאובדן.
- מהן ההשלכות המשפחתיות? לאן מובילה הנעילה וההסתגרות של מרגי בחדר את כל גיבורי היצירה? העמידה מול הדלת הנעולה מובילה לשינוי משמעותי של המשפחה! אריה מוצג כגבר נשלט, כיצור אנושי נלעג. הוא היפוכונדר המשועבד לתרופות ולמכשיר לבדיקת לחץ דם. אריה עבר שינוי פנימי עמוק. בעקבות הצעד הנועז של מרגי מְעֵז אריה לבטא בקול רם, גם אם באופן מהוסס משהו, את המחשבה ש"יש כאלה שלא רוצים להתחתן, למה לא? אפשר. אני לא רציתי להתחתן, אני חושב" (עמוד 39). דווקא מתוך הסרבנות של מרגי הוא מגיע ליכולת לגלות את עצמו מחדש ולהתאהב מחדש באשתו: "עיניו התלחלו, צרבו מעייפות, וגעגועים זרים למשהו שלא ידע אל נכון מהו הציפו אותו פתאום, מילאו אותו ברוך חדש כלפי עצמו, כלפי האישה הזאת". פניינת מוצגת כאשה שתלטינית, בוטה, הלועגת לבעלה ומגלה חוסר אמפטיה למצוקת בנה. היא מדרדרת את האווירה בבית לנקודת שפל כשהיא מתעמתת עם מתי. גם פניינת של סיום היצירה אינה זו של תחילתה. במהלך הנסיעה למפגש עם האורחים בגן האירועים, פניינת משילה מעליה את הנוקשות האופיינית שלה ומבקשת מאריה שיתקשר מיד לאחיו ויגיע עמו להסדר פשרה על "הבית של אמא". היא אמנם מנמקת את זה בשיקולים כלכליים אולם ברור שיש בכך משהו רגשי שהוא מעבר לזה: "אתה תישן בשקט אם ניקח את הכסף מנדיה? אני לא".
 - מתי הניצב מול הדלת הנעולה עורך מסע ארוך לתוככי נפשו. הוא לא נטש, לא הפקיר אותה. הוא נצמד לדלת הנעולה באהבה ובאמונה. **על בסיס זה אפשר לבנות יחידה משפחתית חדשה, שתהווה עוגן ומרחב של מוגנות ותמיכה.**
 - נקודת השיא של היצירה היא חוויית השחרור מהכלא החיצוני והפנימי שכפתה על עצמה **מרגי!** השחרור הזה אינו תוצאה של הניסיונות המגוחכים של הפסיכיאטרית אלא תוצאה ישירה של השיר של הזמרת הלבנונית פיירוז' ששרה לה סבתונה. השיר של פיירוז' בקולה של סבתונה נגע במדויק בעצב הרגיש של החששות והקשיים של מרגי לפני החתונה. השירה הזו שיחררה את מרגי מהכלא שכפתה על עצמה. ומדוע? השיר הזה חיבר אותה לזהות האמיתית שלה ובכך גם לאהבתה למתי. השיר חולל בה את המפנה המיוחל – הרגע הזה אפשר ביטוי לעולמה הרגשי האותנטי ולא של צפיותיה של אימה נדיה, ומכאן ניתן לצמוח מחדש. מרגי מסובבת את המנעול. האם תכננה לצאת? האם אפשרה למתי להיכנס? זה לא מאוד משנה. היא משחררת את עצמה מהדלת הנעולה.

לב רעב / נבו

- "לב רעב" הוא סיפור היזכרות של בן באביו המת. הבן מתרפק על זכר אביו בגעגועים, בכאב האובדן שאינו מרפה. האב היה בשביל הבן מודל חיקוי גברי, מתווה דרך, מעצב טעם תרבותי, מורה לחיים, הורה אהוב ונערץ. הסיפור מציג תמונה של לכידות משפחתית, אהבה וקשר עז המחבר בין הבן לאב. **מכאן שהסיפור מתאר משפחה שהיא עוגן ומספקת תמיכה לחבריה.**
- הקשר שהתפרק בין האב (בנימין) לאשתו אמנם פירק את המשפחה, אולם אהבת האב לבנו והבן לאביו נשארה חזקה ועוצמתית והיא שאפשרה את התפתחותו הבריאה של הבן אייל,

- התפתחות שמקבלת ביטוי בקשר המיוחד עם אביו, ביכולתו ליצור משפחה משלו ולהמשיך הלאה את הקשר המשפחתי החזק. כמו כן הקשר החזק ביניהם אפשר גם פרידה ראויה ביניהם, סגירת מעגל מרגשת וסיום חיים באופן שמאפשר תחושה חזקה של משפחה.
- המסע שיוצאים אליו הבן ואביו הוא מסע מטאפורי, מסע של סגירת מעגל, מסע של קירבה עצומה, מסע שמאפשר התבוננות אחרונה על הקשר וסיכומו.
 - **המשפחה כעוגן וכמספקת תמיכה מעוצבת בסיפור בשלוש דרכים: דרך הדיבור הישיר, דרך מוטיב המוסיקה, דרך הניגוד למסע של אייל עם יונתן.**
 - **הדיבור הישיר כמעצב את העוגן המשפחתי שהאב מעניק לבנו:** בטיסה אומר האב לאייל "אתה יודע כמה אני אוהב אותך ילד?... אולי אני לא אומר לך מספיק... עד השמיים אני אוהב אותך, עד הכוכבים...". בילדות, כשהאב מספר לבנו על הגירושים מאמו, הוא אוהב בידו ואומר לו דברים מאוד מיוחדים – "זה לא אומר שאני מפסיק להיות אבא שלך, אתה מבין? אתה הדבר הטוב ביותר שקרה לי בחיים ואני לא מוותר עליך. הכי טוב שקרה לי בחיים. אפילו אם זה יהיה הדבר היחיד שאני אעשה בסדר בחיים האלה, זה מה שזה יהיה. לא משנה איפה אני אהיה ומה אני אעשה, אני תמיד אהיה שם בשבילך". האב היה מחליף עבודות סדרתי והתעקש תמיד להיות עם בנו בימים שלהם. כשהוא יורד לערבה הוא אומר לבנו "ואל תדאג, אני אמשיך לבקר אותך פעמיים בשבוע, כרגיל. גם אם אני אצטרך לבוא בטיסה. שלישי וחמישי, לא משנה מה. לא משנה מי. אפילו לסיין – הוא היה טס בשישי בבוקר וחוזר בשלישי בצהריים... אתה יודע שאתה הדבר הכי חשוב בחיים שלי, ילד, נכון? הוא היה אומר בסוף כל פגישה, ומחבק אותנו כל כך חזק...".
 - **מוטיב המוסיקה כמבטא קרבה וקשר חזק בין אב לבנו:** לראשונה מקבל מוטיב המוסיקה ביטוי חזק בסיפור כשאייל בגיל בר מצווה. כמה ימים אחרי בר המצווה לוקח אותו אביו להופעת רוק, ומשם מתחיל נוהל ימי חמישי. כל יום חמישי הם הולכים להופעת רוק אחרת ויש להם מין טקס מיוחד שהם עושים ביחד. תמיד שותים שתי בירות יחד וקפה שחור לדרך, תמיד בדירה הם שותים יחד תה ומתווכחים על השאלה מה היה רגע השיא. ככה זה 25 שנה! למעט הטיול של אייל לדרום אמריקה. 25 שנה! לא פספס אפילו יום חמישי אחד. עד שהאבא חלה. בהופעה של ספרינגסטין בפריז הם במין אקסטזה משותפת, ערב אחרון שלהם ביחד. השיר של ספרינגסטין שעל שמו קרוי הסיפור נושא משמעות סמלית. בשיר "לב רעבי" (Hungry heart) מתואר אדם שעזב את המשפחה ועשה טעות אולם השיר (שמופיע גם בסיום הסיפור) מתאר את הצורך של האדם בבית, במשפחה. במשפחה. משפחה משמעותה לעולם לא להיות לבד. את השיר הזה הם מגדירים כשיא ההופעה! השיר חוזר גם בסוף הסיפור, כשאייל עם בנו תובל באוטו. אייל מסתכל בתובל ורואה שהשיר "דבק" גם בו: הוא "ממשיך להזיז את הרגליים הקטנות שלו לפי הקצב, גם אחרי שהשיר נגמר". הרגע הזה מסמל את הקשר העוצמתי והחזק שאפשר לאייל ליצור קשר כזה גם עם בנו. דרך המוסיקה בולטת ההמשכיות המשפחתית, הלכידות, הקרבה. מה שהיה בין אייל לאביו ממשיך בין אייל לבנו. המוסיקה ממשיכה לחבר גם את הדור הבא.
 - **הניגוד בין המסע של אייל עם אביו לפריז לבין המסע של אייל עם יונתן לדרום אמריקה:** המסע של אייל עם יונתן מוזכר פעמיים. בפעם הראשונה נזכר אייל בטיסה בפרו. באותה טיסה העלו איש זקן וחולה שהיה צריך לעבור ניתוח בלימה. האיש היה נטול ריח ומתברר

שהוא נפטר במהלך הטיסה. בפעם השנייה שמזכיר אייל את המסע הזה, זה קורה בזמן המופע של ספרינגסטיין בפריז. הוא מציין שהוא חזר מהמסע בגלל ריב גדול עם יונתן (לא ברור מה קרה). במדריד הוא היה כל כך זקוק למוסיקת רוק (שזה הרי תיאור מטונימי להזדקקות שלו לאבא שלו) עד שהוא נכנס לחנות והיה חייב להקשיב למוסיקה. הוא היה כל כך זקוק למוסיקה שהוא עמד בחנות ושר בקול את בורן טו ראן של ספרינגסטיין. המסע של אייל לדרום אמריקה נכשל, לא הגיע לסגירה ראווה, היה מלא במוסיקה שלא התאימה לו וכבר בתחילתו מותו של הזקן סימל את כישלון המסע. המסע של אייל עם אביו הוא סגירת מעגל עצומה, מוצלחת, מלאה במוסיקה שמחברת ביניהם, עם אפשרות לשיר ולצרוח מלוא הגרון. הניגוד בין המסעות משקף את הצד החיובי במסע של אייל עם אביו ואת הצלחת המסע כסגירת מעגל משפחתי בריא.

אבא שלי ואלוהים / שחר

- **השיר "אבא שלי ואלוהים" הוא שיר שמתאר משפחה שהיא שדה קרב, משפחה שבה מאבקים ודיכוי – דיכוי נשי על ידי אב קשה ואלים.**
- הדוברת מתארת בשיר שני שלבים בחייה כבתו של אביה. השלב הראשון, בביתים הראשון והשני, מתאר את הדיכוי הנשי שלה ושל אחיותיה על ידי הרודנות והשליטה הקשה של האבא. האבא הוא דמות כוחנית, פטריארכלית, אלימה והוא, ביחד עם האל, חברו יחד לדיכוייה של הבת הצעירה ושל אחיותיה.
- בבית הראשון מצב קשה זה מתואר במרחב הפרטי (בבית) ובבית השני הוא מתואר במרחב הציבורי (בית הכנסת). בשני בתים אלו מתואר מצב קשה של דיכוי, שליטה אלימה כפי שהיא (על פי השיר) מתממשת בטקסים הדתיים שחוויה.
- בבית הראשון הדוברת מציבה את אביה ואת אלוהים על אותו שלב בסולם ההיררכי המשפחתי. האב והאלוהים הם הסמכות, הם האוטוריטה, הם המעצבים את גורל הבנות במשפחה. במשפחה המדוברת הסמכות הדתית וההורית התאחדו כדי לכפות את רצון על הנשים. הזכרים משליטים טרור במרחב הביתי: הנשים מחויבות להתפלל כשהן עומדות זקופות. כל התרשלות גוררת אחריה עונש פיסי אלים ("אלוהים ואבא היו מעיפים עליה בקבוק מים לא קדושים"). הזעם והכאב באים לידי ביטוי בצירוף האירוני של "בקבוק מים לא קדושים שעמד ליד כוס הקידוש הכסופה שהייתה חרותה במפת המדינה, אשכול ועלה גפן" (המים הלא קדושים ליד הכוס הקדושה יוצרים קשר בין האלימות והקדושה).
- בבית השני משתנה זירת ההתרחשות: מהבית, מהמרחב הפרטי, עברה תמונת המשפחה למרחב הציבורי. גם כאן מתואר מצב של דיכוי. הבנות מורחקות לעזרת הנשים, המוארת באור קלוש. כאן, בזירה החברתית, נדרשות הבנות לציית לערכים שולטים. הן נדרשות להפגין תכונות שהגבר מגדיר כנשיות: להיראות אלגנטיות, מהודרות, לדבר בלחש, להיות עצורות. אך הן חנוקות, בקושי נושמות. את תסכולן המשותק הן פורקות בזעם תוך שהן נועצות מתכת קרה בבשר ומתבוננות בדלתות הארון הסגור.
- הבית השלישי משקף מצב חדש שלפיו הדוברת עברה תהליך של חניכה נשית. היא מתנתקת מדמותו של האב ומהמורשת שלו, ומוצאת את זהותה שלה ודרכה. היא מייצרת זהות חדשה לעצמה ומתנתקת מהאב ("הייתי נמלטת"). היא מוצאת את עצמה ובוראת את עצמה מחדש

"יאני כאן / אני כאן". הדוברת נמלטת החוצה, אל הטבע. בחוץ, במרחב, שולט אלוהים חלופי, אלוהים פרטי. אותו אלוהים שונה בתכלית השינוי ממי ששולט בבית הכנסת או בבית האל החלופי הוא עדיין זכר, אך הוא עוסק במלאכה נשית, הוא מייפה את העולם שבחוץ: "מטליא כפתורים זעירים שהיו מתפרצים פתאום בכתום ארגמן וניחוח גן עדן". כאן מרגישה הדוברת נינוחה, כאן היא נרגעת ומתמזגת עם אמא אדמה עד שהשתיים הנפכות לישות אחת. ההתמזגות עם אמא אדמה, עם הישות הנשית, מאפשרת לה לשאוב כוח ולצאת נגד הסמכות הכובלת נשים. השיר מסתיים בחזרה על המילים מלאות העוצמה "אני כאן", והן למעשה הצהרת הזהות החדשה.

• **הלשון הציורית (המטונימיה והמטאפורה) מעצבת את שדה הקרב, את מאבקי הכוח ואת**

הדיכוי. בבית הראשון האלימות הגברית מתוארת במטאפורה של מסדר שבו צריך לעמוד זקופות ולהיענש. בבית השני תיאור מטונימי של נשיות מגדיר מה זה להיות אישה בעולם הגברי הדתי: ישיבה מאחור, מניפת תחרה, מחנק, זיעה מתקתקה, בושם שנועד להסתרה, מלמול ומטפחת חונקת מאפיינים באופן מטונימי מהי נשיות. בבית השלישי הבריחה וההתמזגות עם אמא אדמה מתאפיינות במטאפורות רכות ונשיות: אלוהים מטליא כפתורים זעירים, הכפתורים היו מתפרצים פתאום בכתום ארגמן, עלים מבצבצים מבטנה (של האדמה).

נברסקה / פיין

• **"נברסקה" הוא סרט המשלב בדרכו האמנותית בין שני הצדדים: מצד אחד המשפחה הייתה לאורך שנים כמו שדה קרב, מקור למאבקי כוח ולדיכוי. מצד שני, בימים שבהם מתרחש הסרט מתבצע סוג של תיקון, והסרט שופך אור חדש על המשפחה כמקור לתמיכה חדשה, לתיקון העבר.**

• "נברסקה" הוא סרט על מסע שיוצא ממונטנה, עובר בהות'ורן ומגיע ללינקולן, נברסקה (ואז חזור). במרכז הסרט ניצב וודרו (וודי) גרנט, קשיש בן שבעים ומשהו, אלכוהוליסט, שימי הצלילות שלו נמצאים בסופם. יום אחד הוא פשוט קם ומתחיל ללכת. מתברר שהוא קיבל מכתב בדואר שמבשר לו שהוא זכה במיליון דולר, ועליו להגיע למשרדי חברת הוצאה לאור בנברסקה כדי לקבל את הפרס. למרות שברור לכל הסובבים כי מדובר ברמייה (לא ברור אם גם לו), לוודי זה לא משנה: הוא רוצה לאסוף את הפרס. בנו דיוויד מלווה אותו במסע זה. דיוויד מבין שאביו מאבד את האחיזה במציאות, ומחליט לעשות עמו חסד, להעמיד פנים שאכן יש פרס בקצה, ולצאת אתו למסע המרגש. בדרך הם עוצרים בעיירה שבה גדל וודי (הות'ורן), שם לראשונה מגלה הבן את אביו ושם הקשר שלהם מקבל תפנית עצומה, וגם תיקון, אחרי כל השנים. בעיירה זו גם העלילה מסתבכת: הרעיון שוודי הקשיש עומד להיות מיליונר מציף אל פני השטח סכסוכים וקרעי משפחה נושנים. כמו במחזה אבסורד, כולם מתרגשים או רבים על כסף שלא באמת קיים. סיום הסרט משלים את המסע, סוגר את המעגל ומביא לחמלה יוצאת דופן של הבן לאביו. הבן רואה את אביו בפנים אחרות, מגלה אותו מחדש, ובסוף הסרט, לקראת סוף החיים, הם קרובים כפי שלא היו כל חייהם.

- זהו סיפור מסע שעושים אב ובנו ממונטנה לנברסקה, מסע שניתן לראותו כמסע בכמה היבטים. מצד אחד זהו מסע בשולי החברה האמריקאית (הנמצאת דווקא בלב היבשת) ובו מתוארות דמויות פסיביות, מיואשות מחייהן נטולי המשמעות שמתרפקות על העבר ועל ימם הזוהר שלהן שחלפו לפני שנים (הצילום בשחור לבן מדגיש זאת). מבחינה זו זהו מסע אל אמריקה מלנכולית, עייפה ואפורה (סיבה נוספת לכך שהסרט צולם בשחור לבן). מצד נוסף ניתן לראות בסרט גם סרט מסע בעקבות החלום האמריקאי וההתפכחות ממנו, שהרי ההתעקשות על מיליון הדולר (או המלחמה עליו בהות'ורן) מסמלת את הרצון להתעשר ולשנות את החיים מקצה לקצה, ניסיון אבוד מראש משום שאין כלל מיליון דולר.
- אך בראש ובראשונה זהו סרט על יחסים בין אב לבנו, ומבחינה זו זהו סרט שהוא מסע של פיוס והתקרבות, פיצוח היחסים, סרט של מציאת חמלה ומציאת סליחה כלפי אב שהזניח את בנו, שתה הרבה, ובהרבה מובנים הרס את המסגרת המשפחתית.
- תהליך ההתקרבות בין האב לבנו, תהליך הסליחה והחמלה, הוא משמעותו של הסרט וניתן לראות זאת בתמונות רבות לאורכו (משום אורכו של הסרט וריבוי התמונות שבו, נתמקד רק במרכזיות שבהן). נציין גם כי מסע הפיוס, ההתקרבות, החמלה והסליחה מצולם בשחור לבן, ובחירה זו מדגישה את התהליך שעוברת המשפחה (הסבר בהמשך).
- כדי להבין היטב את משמעות הסרט כמסע של תיקון, על הצופה להבין את שאלת המניע של וודי. זו שאלה שמרחפת מעל הסרט – מה וודי רוצה? למה הוא כל כך רוצה את מיליון הדולר? האם וודי באמת רוצה מיליון דולר? למעשה הרצון להתעשר מתרופף כבר בתחילת הסרט, כשאשתו רוטנת "אם כסף היה מעניין אותנו הוא היה מנסה לעבוד", ובהמשך גם "לא ידעתי שהבן זונה אפילו רוצה להיות מיליונר. היה צריך לחשוב על זה לפני שנים ולעבוד בשביל זה". ואכן, אנחנו מגלים במהרה שכסף לא ממש עניין אותו בחיים. וכשם שהצופים רוצים לדעת מה הגיבור רוצה, כך גם בנו. שאלת המניע מקבלת פתרון באחת הסצנות המשמעותיות במסע, סצנה שבה וודי מתוודה כי הוא בסך הכל רוצה להשאיר משהו לבנים שלו, להשאיר משהו מאחוריו. במובן זה מגיע וודי בסוף חייו להבנה שהוא, למעשה, רוצה בתיקון. התיקון נוצר, אבל לא דרך כסף, אלא באמצעות מסע של התקרבות וגילוי מחדש.
- תמונות רבות בסרט מעצבות את תהליך הפיוס, ההתקרבות, החמלה והסליחה. אחת הדוגמאות היא השיחה בבר. האב ובנו עוצרים בהר ראשמור, לראות את נשיאי ארה"ב חצובים באבן (האב רוטן "הם לא גמורים, מישהו עצר באמצע, ללינקולן חסרה אוזן"). וודי נופל, נפצע ומאבד את שיניו התותבות בנפילה. הם מוצאים את השיניים ומחליטים לעשות עצירה בהות'ורן, עיירת הולדתו של וודי, שבה חיים כל בני משפחתו הנותרים. הם מבקרים במוסך שהיה בבעלותו של וודי ומשם עוברים לבר בעיירה. כאן מתרחשת סצנה חשובה שמניעה את תהליך הגילוי וההתקרבות: הבן מספר על נואל, זוגתו, שעזבה אותו ואת הבית. הם מדברים על נישואים ודיוויד שואל את וודי על נסיבות הנישואים שלו ושל אמו. וודי מספר לדיוויד שהם התחתנו כי קייט (האמא) רצתה, והוא בכלל מתחרט על זה. הוא חשב לעצמו "מה כבר יכול להיות", אבל בהמשך התחרט על זה אף על פי ש"היה יכול להיות גרוע יותר". דיוויד שואל "למה בכלל הולדת אותנו?", וודי עונה "אני אוהב לזיין ואמא שלך קתולית, תבין לבד. הנחתי שאם נמשיך להזדיין בסוף ייוולדו לנו שניים-שלושה". דיאלוג זה אמנם קשה מאוד, אבל נראה שזו שיחה ראשונה של כנות ביניהם. כדי להתחיל להתקרב הבן

חייב לשמוע את האמת, את נסיבות חיי משפחתו, ולהתחבר לנסיבות אלו לא ממוקם כועס. הוא מקשיב לאביו ומקבל את דבריו בהבנה. השיחה ממשיכה אל נושא השתייה והאלכוהול. וודי מכחיש את היותו שתיין ("אני לא שותה כל כך הרבה") ועונה "קשקוש" כשדייוויד אומר לו "אתה אלכוהוליסט". דייוויד מתוודה כי בילדותו, כבר בגיל 8, נהג לשפוך את כל האלכוהול שהאב הסתיר בחניה: "שפכתי הכל כי נשבר לי לראות אותך שיכור כל הזמן", וודי עונה לו "גם אתה היית שותה אם היית נשוי לאמא שלך". הדיאלוג הזה משקף את המשפחה הקשה שבה חיו הדמויות. משפחה ללא אהבה, ללא בחירה, חיים של בריחה. בדמיונו מבין הצופה איזו ילדות הייתה לדייוויד ואילו חיים היה צריך לחיות עם אביו. הפתיחות הזו מאפשרת את תחילת ההתקרבות והסליחה שבהמשך.

- שלב נוסף בתהליך שאותו עוברים האב ובנו הוא הביקור בבית הקברות. כל תושבי העיירה מתלהבים מכך שוודי הולך להיות מיליונר, השותף שלו מן העבר אד, בני המשפחה של וודי, ריי ומרתה והילדים שלהם, ושאר הדמויות המופיעות מן העבר. וודי הופך לאגדה בהות'ורן, בהיותו מיליונר לעתיד. קייט מצטרפת (מגיעה באוטובוס) והם הולכים לבית הקברות. סצנת בית הקברות משמעותית ביותר. בסצנה זו עוברת קייט ליד כל המצבות של בני משפחתו של וודי שמתו ומספרת לדייוויד על אודות כל אחד ואחת מבני המשפחה הקבורים. בצורה מצמררת ומבדחת כאחת מבין הצופה כי חייו של וודי היו איומים ונוראים, מלאי מוות וכאב. דייוויד מבין לראשונה את הבריחה של וודי מחייו שלו, את השקיעה שלו אל תוך אדישות, את היותו אדם אומלל וכואב. קייט מספרת על אמא של וודי (שרה) שמתה מסרטן, אבא של וודי שמת בחווה שלו, אחיו של וודי (דייוויד, על שמו קרוי בנו) שמת בן שנתיים, אחותו של וודי (רוז) שמתה בגיל 19 בתאונת דרכים (ומציינת כי הייתה נערה מופקרת) ובן הדוד (דלמר) שהיה שתיין. הסצנה הזו כה חזקה שלא ניתן להישאר אדישים לנסיבות חייו הקשות של וודי, שלא להבין ולמצוא חמלה למצבו ולחייו בהווה.

- בהמשך הסרט מתבררים לדייוויד שלושה היבטים קשים נוספים מעברו של אביו: במערכת העיתון הוא רואה תמונה שלו ומבין שאביו חווה חוויות איומות במלחמת קוריאה, בביקור בבית ילדותו מתברר שכילד הוא חטף הרבה הצלפות ("עכשו אף אחד לא יצליף ביי"), בנאום שקייט נושאת בפני בני משפחתו מבין דייוויד את הניצול המחפיר שהם ניצלו את אביו. קייט מזכירה להם שוודי תמיד טיפל בהם וברכב שלהם והם ניצלו אותו לאורך השנים. הם אלו שחייבים לו על טוב ליבו ועל ניצול תמימותו. וודי לא היה מסוגל להגיד להם לא. כל הפרטים הללו (מבית הקברות ופרטים נוספים שמתבררים) בונים בעיני דייוויד אב שנסיבות חייו וחיי משפחתו הובילו אותו לשתיינות, הובילו אותו לפתח חומות של אדישות ולמעשה להרוס את המשפחה שלו.

- דוגמא נוספת מתרחשת כאשר נגנב השטר. אד (השותף) מאיים על וודי שעליו לחלוק איתו את הכסף. הוא מדבר לא יפה על קייט ומזלזל בוודי. דייוויד מתערב ולראשונה מגן באופן אקטיבי ונחוש על אביו, ואפילו מציע לו עוד בירה כדי להרגיעו. ביציאה מהבר מתנפלים עליהם בני הדודים וגונבים את שטר הזכיה. דייוויד נרתם שוב להגנה על אביו, הולך לבקש את השטר, מחפש בפחים. ברגע של ייאוש על האובדן הם משוחחים שיחה חשובה. דייוויד אומר לו "לפחות ראינו קצת נוף אחר, ואני שמח שבילינו יחד". היציאה למסע קרבה ביניהם, ולראשונה הוא מרגיש שהם אב ובנו. הם חוזרים לבר, מגלים את השטר אצל אד (שבינתיים עושה צחוק מוודי מול כולם) ודייוויד מכה אותו בחוזקה. זו ממש עמידה לצד אביו, הגנה על

כבודו וביטוי פיזי לדאגה לו ולאהבה לאביו. גם מחוץ לבר מתנהלת שיחה משמעותית בין וודי לבנו. דיוויד שואל "למה אתה בכלל צריך את הכסף, הרי יש לך מספיק כדי להתקיים?" וודי עונה "אני רוצה טנדר חדש". "אבל מה תעשה עם יתרת הכסף? הרי לא צריך מיליון דולר לטנדר", וודי עונה: "השאר זה בשבילכם בנים, אני רק רוצה להשאיר לכם משהו". רגע חשוב זה, המתרחש לקראת הסוף, חושף את המניע של וודי. הוא בסך הכל רוצה להשאיר כסף לבנים שלו, לבצע תיקון, לייצר מחדש את המשפחה הבריאה, להשאיר לילדיו סידור ראוי. הבנה זו יכולה להוביל לסגירת מעגל החמלה והסליחה, סגירה המתקיימת בסיום הסרט.

- סיום הסרט: לאחר שהפקידה בנברסקה מבשרת להם שלא זכו במיליון דולר הם עוצרים בדרכם ודיוויד קונה טנדר על שמו של וודי. בכך הוא מגשים את חלומו לטנדר חדש ומבטא סליחה סופית ואהבה גדולה (גם קונה לו מדחס אויר חדש). הוא משקר לו שהחברה פיצתה אותו וקנתה לו טנדר במקום מיליון הדולר. בדרך חזרה הם עוברים בעיירה הות'ורן, עוצרים בכניסה, ודיוויד אומר לוודי "עכשיו תורך". הוא מציע לו לנהוג בטנדר החדש בתוך העיירה. זו מחווה יוצאת דופן שמחזירה לוודי את הברק בעיניים, מחזירה אותו "לחיים". וודי נוהג ברחבי העיירה ועוברי האורח (בהם גם אד) נפעמים למראהו של וודי הנוהג בטנדר. סצנה זו היא רגע קסום של פיוס, של חמלה ושל קרבה בין האב לבנו, וללא ספק סגירה מרגשת למסע של בנייה מחדש של הקשר שלהם.